

A MAGYAR CSOPORT- PSZICHOTERÁPIÁS EGYESÜLET

VI. Országos Konferenciája

...Élményközösség a szavakon túl...

„A SZÓ ELŐTTI TARTOMÁNY”[©]

© A szerző, Pető Katalin hozzájárulásával

ÖSSZEFOGLALÓK

2005. NOVEMBER 11.
Bálint Közösségi Ház
/Budapest VI., Révay u. 16./

Előadás I.

Nagyterem 12:10-13:00
Moderátor: **HORVÁTH KLÁRA**

NAGY MÁRTON: Példák mozgás-tánc-terápiás csoportokból
GÁL BÉLA: Entinéma, geszturális metafora, utalás – én-tudat
/a mozdulat csoport szemiotikai szemszögből/

Előadás II.

Kistárgyaló 12:10-13:00
Moderátor: **URBÁN ÉVA**

SIMON LAJOS, TOLVAY KATALIN, TAKÁCS J., INCZEDI G.:
Szociometriai vizsgálat önismereti és terápiás csoportokban
VAS JÓZSEF PÁL ÉS MTSAI: Alanyközi csoportfolyamatok

Előadás III.

Nagyterem 13:40-14:30
Moderátor: **ESZIK JÁNOS**

PETŐ KATALIN: A szó előtti tartomány
LÁSZLÓ KLÁRA: Sírás

Előadás IV.

Kistárgyaló 13:40-14:30
Moderátor: **SZIGETHY ANNA**

FEHÉR ÁGOTA: „Közösségben a szív ereje”- Empátia- és kommunikációfejlesztés
lehetőségei csoportban általános iskolások számára
SKULTÉTI DÓRA, PIKÓ BETTINA: A serdülőkori csoporthatások finomelemzése

Előadás V.

Nagyterem 16:00-16:50
Moderátor: **ERDŐSNÉ KALMÁR ÉVA**

SZABÓNÉ KATONA MÓNICA, KÁLMÁN BÉLÁNÉ, LENGYEL ILDIKÓ:
Szavak nélkül, beszédesen
URBÁN ÉVA: Határ, hallgatás, titok

Előadás VI.

Kistárgyaló 16:00-16:50
Moderátor: **KOCSIS JÁNOS**

PICZIL MÁRTA, PIKÓ BETTINA:
Fókuszban a csoport – fókuszcsoportos munka serdülőkkel
MONOSTORI BRIGITTA, JASKÓ MÓNICA, BAKONYI BEÁTA:
A tréningmódszer alkalmazása a rendvédelmi vezetőképzésben

Műhely I.

Salom Klub 12:10-13:00

SZŰKNÉ STREIT MARIANNA, KÁSA MELINDA, BUJDOSÓNÉ ÁRMÓS IBOLYA:

"dr Rumli és dr Dió a Nappali Kórházban" –

Társállat szerepe a társadalomba történő visszailleszkedésben

Műhely II.

Nagytárgyaló 12:10-13:00

INCZE ADRIENN, MERÉNYI MÁRTA: Test-tér-kép-szó**Műhely III.**

Salom Klub 13:40-14:30

BATTAINÉ SZABÓ KATALIN, SÁNDOR ORSOLYA:

Az Üveghegyen innen az Óperenciás tengeren túl..." avagy hogy hat a határ

Műhely IV.

Nagytárgyaló 13:40-14:30

VAS JÓZSEF PÁL ÉS MTSAI: Alanyközi csoportfolyamatok**Műhely V.**

Salom Klub 16:00-16:50

INDRIES KRISZTIÁN - KÁLLAINÉ HARANGI RITA:

A megtestesült csoport – testséma a szavakon túl

Műhely VI.

Nagytárgyaló 16:00-16:50

SCHMIDTNÉ BALÁS ESZTER:

Hang és mozdulat (dadogók csoportterápiájának nonverbális elemei)

>>><<<

KORÁBBI KONFERENCIÁINK

2000

Társas helyzetek kezelése az ezredfordulón

2001

Erőterek a csoportban és a csoporton kívül

2002

A csoport, mint kockázati tér

2003

Csoport és változás –

A kapcsolati hálózatok rejtett lehetőségei

2004

Csoportmódszerek és változó igények

3

BATTAINÉ SZABÓ KATALIN, SÁNDOR ORSOLYA

“Az Üveghegyen innen az Óperenciás tengeren túl...” avagy hogy hat a határ?

A műhely egy nonverbális mozgáscsoport bemutatását célozza. A mozdulatokra, azok keltette érzésekre helyezi a hangsúlyt azáltal, hogy a szavakat, a verbális kifejezőeszközt, mint a kommunikáció fő formáját nem használja. A testtartás, a mozgás, a tánc, a mimika tükrözi azt, hogy az ember hogyan észleli, érzi magát. A testtartás, a mozgás arról is árulkodik, hogy az ember hogyan éli meg és hogyan alakítja kapcsolatait a többi emberrel és a környezetével. Azáltal, hogy a szavakat kikapcsoljuk, szűkíthető a figyelem, érezhetőbbé válnak mozdulataink, és a közben keletkezett érzések is a figyelem fókuszába kerülnek. A szavakkal kifejezhető érzések testi megtapasztalást nyernek. Kapcsolatok során az ember nem csak a szavaival, a tudatos énjével kerül közelebb valakihez, hanem a teste mozdulataival is. Az interakciók során önmaga és mások mozdulataira, rezdülésére figyelve fogalmazódnak meg kérdések és válaszok.

A csoporttagok megpróbálják feltérképezni, hogy ki építette az „Üveghegyet”, mi van az „Óperenciás tengeren túl”.

Megtapasztalhatják a saját testük, mozdulataik, mozgásuk határait. Képesek-e (ki)használni lehetőségeiket, adaptálni mozgásukat, ha a határok szűkülnek avagy bővülnek. Reagálhatnak a külvilág alkotta korlátokra, megvizsgálhatják kapcsolataikat a változások tükrében.

FEHÉR ÁGOTA

„Közösségben a szív ereje”

**Empátia- és kommunikációfejlesztés lehetőségei csoportban,
általános iskolások számára**

A tudományos-technikai forradalom óta fokozottan tárgyiasult kultúránkban egyre inkább háttérbe szorúlnak az érzelmek, a megnyugvás, egymás empátiás megértésének értékei. Márai Sándor szavaival „a gépi civilizáció futószalagon termeli az emberi magányosságot is”. Napjainkban a „magatartási problémákkal” küzdő gyermekek nagy száma mögött ugyancsak hasonló, egyfajta kommunikációs problematika is meghúzódhat. Több ízben nyílt lehetőségem ilyen gyermekek körében kiscsoportok szervezésére és vezetésére, melyek közül előadásomban az empátia- és kommunikációfejlesztő csoportok történéseit elemzem.

Az empátia jelenségének meghatározásán túl részletezem annak fejlődésmenetét is, mivel a csoportok munkáját és az egyes alkalmak felépítését főleg ezen fejlődéslélektani alapokra építettem. A csoportok fő mozzanatainak elemzésén túl kitérek egyfajta hatékonyságvizsgálatra is, hiszen a csoportok körében az érzelmekre, a nem szóbeli történésekre való nagyobb ráhangolódással mélyebb és regresszívebb önismereti utat is bejárhattak, valamint a társkapcsolati viszonyaik értékfogalmai is átstrukturálódtak.

GÁL BÉLA

Entinéma, geszturális metafora, utalás – én-tudat

/a mozdulat csoport szemiotikai szemszögből/

Az előadás a korai zavarok kezeléséhez “igazított” mozgásterápiás csoport elméleti alapvetéseit mutatja be.

Az instrukciók nélkül zajló csoport fókuszában az önindította mozdulatok közösségivé tételével teremtődik meg egy közös nyelvjárás kialakulásának lehetősége, mely túlmutat a pszichopatológiai állapotokhoz kapcsolódó tünetek nyelvén. A mozdulatok mint egyedi, megismételhetetlen én-kifejeződések megoszthatósága ragasztóként integrálja vissza a lehasított preverbális élményeket, támogatva ezzel az én reintegrációját a kapcsolati világba.

Az előadás szemiotikai fogalmak mentén mutatja be e folyamatot.

HORÁNYI ÖZSÉB:
Verbálisan a nemverbálisról...

A nemverbális kommunikációról szóló szakirodalom igen tetemes. Nagy nevek, jóformán mindent elmondtak már erről. Az a konferencia, amelyen ez a felkért előadás elhangzik – ráadásul – olyan szakemberek előtt zajlik, akik szakmai kompetenciájában a nemverbális kommunikáció értő ismerete és a róla való gondolkodás nem csak jelen van, de aligha pótolható mással.

Az előadó viszont nem hiszi saját magáról, hogy ért a nemverbális kommunikációhoz, különösen nem majdani hallgatói nyilvánvaló hozzáértéséhez viszonyítva.

Egyedül a *verbálisan* marad szabad a diszkusszió szempontjából. Ez pedig itt nem jelenthet mást, mint konceptuális elemzést. A nemverbális kommunikáció konceptuális elemzését, de legalábbis hozzájárulást ehhez az elemzéshez.

Voltaképpen nagyon régi és nagyon nehezen megválaszolható kérdésekről van szó, attól az egyszerű dologtól kezdve, hogy mi az üzenete egy hányaveti testtartásnak? Egészen odáig, hogy mi a nemverbális jelenségek társas vetületeinek és a társas helyzetek, csoportok nemverbális jelenségeinek az értelme? Erről szól a tetemes szakirodalom.

Az előadás ezért mindössze értelmezési kísérlet lesz: mit tesz az, hogy a nemverbális *a szó előtti tartomány*, vagy másként: vajon a nemverbális maga a dolog, avagy annak csak reprezentációja? És mi ez a dolog, ami...?

INCZE ADRIENN, MERÉNYI MÁRTA
Test-tér-kép-szó

A műhely során egyéni és kapcsolati munkában a tér és a test tapasztalatának nyitjuk meg magunkat. Feltérképezzük egyéni mozgáslehetőségeinket. Mozgásos találkozásaink során a szavak nélküli kapcsolódás módjait keressük. Hogyan születik ebből közös mozgásalkotás? Mi az, ami mindebből "szóvá tehető"? Gazdagíthatja a beszéd a mozgásban átélteket? Mi az, ami nem önthető szavakba?

A mozgásos kísérletezést követően ezekről a kérdésekről gondolkodhatunk közösen.

INDRIES KRISZTIÁN - KÁLLAINÉ HARANGI RITA
A megtestesült csoport – testséma a szavakon túl

A módszerdemonstráció célja: a testképre fókuszáló szomato-pszichoterápiás gyakorlatok bemutatása. *Résztevők száma:* szigorúan 14 résztvevő

A testséma, a test elfogadása, szeretete az intimitás kialakítására és elfogadására való képességben rendkívüli jelentőséggel bír. A test, a testkép, a testrepresentáció a testünkhöz való viszony a legszemélyesebb, legintimebb tapasztalás. A test a maga ösztöntörvényeivel bekerült a pszichoanalízis vizsgálódásaiba, viszont magát a testet, mint pszichés és fizikai valóságot, leginkább a szomato-pszichoterápiák (body psychotherapy, thérapie psycho-corporelle, Körperpsychotherapie) helyezték a terápiás munka fókuszába. Túl a fiziológiai szubsztátumán a testséma, a testkép libidinális stuktúrája és társas jelentése is fontos lehet a pszichoterápiás munkában.

Francoise Dolto hívta fel a figyelmet arra, hogy a testséma tudattalan dimenzióval is bír. A testkép létünk tér-időbeli folytonosságát lehetővé tevő pszichés entitás – már az anyaméhben kezd kialakulni. Legkorábbi élményünk önmagunkról testi, a bontakozó önérzékelés a test fiziológiájára épülő szelférzésben manifesztálódik (D. Stern). A legkorábbi szelf-szerveződés alapját testek közötti kommunikáció, az intercorporeálitás képezi. A leginkább archaikus szelfélmények „a szó előtti tartományban” a bőrfelület érintéséhez köthetők, a libidóval megszállt testfelület, vagy ahogy Anzieu nevezi a bőr-én (moi-peau) érintéses tapasztalások által konstituálódik.

Az 50 perces módszerdemonstráció során, testük történetéhez szeretnénk közelebb vinni a résztvevőket. A workshop folyamán a testsémát fogjuk anyagiasítani, mely projekciós felületként szolgálhat a test tudatos és tudattalan képének a megjelenítéséhez, s amely magán hordozza a kapcsolatainkban megélt érintések és traumák történetét.

LÁSZLÓ KLÁRA
Sírás

Előadásomban a csoport helyzetben bekövetkező sírás titkairól, kérdőjeleiről, terápiás és felszabadító hatásáról szólok.

Inspirációt a Kút csoportban, Virág Terézzel zajlott közös munkánkból merítettem. További tapasztalataimat két, jelenleg is működő csoport munkája adja: az Ariadne csoportban Holokauszt túlélők és a Világ Igazai, embermentők találkoznak, a másik csoport a zsidó identitás kérdései köré szerveződik a Szim Salom progresszív közösségben. Kérdéseimre keresek választ az előadásban: Lehet-e együtt gyógyulni a könnyek által?

MONOSTORI BRIGITTA, JASKÓ MÓNKA, BAKONYI BEÁTA
A tréningmódszer alkalmazása a rendvédelmi vezetőképzésben

Húsz perces előadásunkban szeretnénk röviden bemutatni intézetünket, illetve a vezetőképzési csoportokban végzett tevékenységünket. A BM Rendészeti és Bűnmegelőzési Intézet munkatársai vagyunk, melynek jogelődje, az ORFK Vezetőképző Intézete 1995-ben alakult, kisebb-nagyobb akadályokkal küzdve, átszervezések folyamatával nyerte el jelenlegi formáját.

Kezdetől fogva alkalmazzuk a tréningrendszerű képzést a készségfejlesztésben, a szakirányú témákban pedig interaktív pódiumbeszélgetéssel igyekszünk fejleszteni a szervezeti tanulást. Feladatunk a kooperatív, szituatív vezetési stílus alkalmazásának fejlesztése, középvezetői és mestervezetői szinten. A képzés révén, közvetett szinten, jelentős szervezeti kultúraváltást, a jövőorientált, rendszergondolkodás preferálását, szemléletváltást szeretnénk elérni. Előadásunkban a végzett munka folyamatos fejlődési ívét szeretnénk felvázolni, melynek alapítói, illetve formálói vagyunk.

NAGY MÁRTON
Példák mozgás-táncaterápiás csoportokból

Példáimat az fűzi egy csokorba, hogy mozgás-táncaterápiás csoportjaim nonverbális eseményei tették hozzáférhetővé egy-egy csoporttag valamilyen kritikus lelki tartalmát.

Gábert „gonosz bombája” segíti abban, hogy örömmel élje meg: végre kinőtte a meghatározó anyjai „védőszárnyakat”. *Pétert* váratlanul kirobbanó üvöltése konfrontálja azzal, hogy életének „tiltott zónája” ismeretlen erejű feszültségektől terhes. *Piroskának* „cirkuszi kötél tánca” segít megfogalmazni bátor szembenállását, környezetével szemben. *Panni és Adél* tánca mindkettőjük számára kellemetlen élmény, ám a táncukból kibomló indulatátvitel megértése megnyugtató evidenciához vezet.

PETŐ KATALIN
A szó előtti tartomány

A különböző pszichoterápiás megközelítések felosztásának egyik hagyományos módja a verbális és nem verbális módszerek megkülönböztetése. Az elmúlt évek nagyon is eltérő tudományterületeken zajló, ám az integráció irányába mozduló kutatásai (csecsemő megfigyelések, memória kutatások, agyi képalkotó eljárások) mintha eltörölni látszanának ezeket a határokat. Előadásomban azokról a verbális értelmezéseken túli – vagy inneni – hatásokról beszélek, melyek működési területének nem jelentéktelen része a szó előtti tartomány. E birodalom utazója az újszülött, a csecsemő, aki még nem szavakkal ugyan, de tanul. Tanulja, hogyan lehet kötődni, tanulja, hogy hogyan működik és mit jelent egy kapcsolat. S az ekképp tanultakat hozza magával – *magában* – mindennapi felnőtt életébe és az amúgy verbálisként definiált terápiájába is.

Plenáris vitacsoport – A kimondhatóságról

Moderátor: ORMAY TOM

10, NYELV, KOMMUNIKÁCIÓ ÉS TÁRSAS-ÉN.*

„És ahol nem beszélhetünk, ott maradjunk csendben.”

Wittgenstein: Tractatus Logico-Philosophicus

A kommunikációnak természetesen központi szerepe van a csoportmunkában, éppen úgy, mint minden pszichoterápiás tevékenységénél. Ehhez hozzá kell még adnunk azt a megkötést, hogy a pszichoanalízisben és a csoportanalízisben a nyelvi kommunikációra fektetjük a hangsúlyt, olyannyira, hogy minden másfajta kommunikációt elkülönítünk, és csak mint speciális esetet fogadjuk el. Csak akkor érezzük, hogy elvégeztük a munkánkat, ha az egyéb formában megjelent tartalmakat is verbalizáltuk. Ugyanakkor nyilvánvaló, hogy a kommunikációnak sok nem-verbális formája van, amelyek fontos szerepet játszanak a különböző kultúrákban. Ha a társas-éneken keresztül nézzük az embert, akkor természetesen, mint társas lény jelenik meg, és megkérdőjeleződik az a hagyományos pszichoanalitikus diktum, hogy minden kommunikációt verbalizálni kell. (Ormay 1990)

A nem-verbális szinten kifejeződő művészetek problémát jelentettek a csoportanalitikus szemlélet számára is, amíg a társas-éneket nem fogadtuk el, mint a személyiség struktúrájának

*Ormay Tom készülő könyvének egy részlete, mely adalékkul szolgálhat a plenáris vitához.

szerves részét, mert ezek nyilvánvalóan kommunikálnak a saját szintjükön, és erőteljes hatást fejtenek ki az egyénekre és a kultúrára. Ebben a fejezetben végig követek bizonyos érvelések akkor is, ha nem mind ugyanabba az irányba visznek, de amelyek stimulálják a probléma megértésére irányuló törekvéseinket. Főleg S. H. Foulkes és Gregory Bateson érveit vizsgálom, de mások is számításba jönnek. Talán sikerül kimutatnom, hogy bizonyos, látszólag problémás tételek nincsenek ellentmondásban egymással, inkább csak egy komplex valóság különböző oldalait mutatják. Nem az a célom, hogy végső következtetésre jussak, amely valami előre kigondolt irányt követne, inkább csak ki akarom jelölni az idevonatkozó témák területét. Ha a csoportüléseken ilyen témáknak tudatában vagyunk, könnyebben dolgozhatunk nyitott és befogadó képes elmével, de mégis követve a betegek lelkének rezdüléseit.

Kommunikáció és értelmezés

A paradicsomkertben ettünk a tudás fájáról, de az örökélet fájáig nem jutottunk el. Azóta is úgy próbáljuk behozni a mulasztást, hogy tudásunkat későbbi nemzedékeknek adjuk át, hogy ily módon, valamiféle halhatatlanságot érjünk el. A különböző szinteken végbemenő kommunikáció ma is az emberi evolúció egyik legfőbb eszköze, rendszert tartalmaz és ellensúlyozza a természetes kiválasztódás véletlenszerű tényezőit. A társas-énben kollektív testületté fogván össze bennünket, nem teszi mindentudóvá az egyént, de jelentősen növeli a faj erejét. Foulkes a mátrixban kialakult specifikus hibapontoknak értelmezte a lelki problémákat, tehát olyan pontoknak, ahol a kommunikáció megakadt. Így ír:

'A lelki betegség olyan integrációs zavarból keletkezik, amelynek a gyökere a közösség legmélyéből fakad, a kommunikációs zavarból. Ez a modern betegség, amely oly gyakran fejeződik ki mély kételyek formájában, vagy integritással és identitással kapcsolatos félelmekben, a különböző elméletekben is megjelenik.' (Foulkes és Anthony 1957)

Mit tehetünk annak érdekében, hogy elméleteink aránylag érintetlenül maradjanak ugyan attól a problémától, amelyet meg akarunk érteni? Amikor a tudatot vizsgáljuk, elveszünk a következő ördögi körben: ha a tudat beteg, akkor a beteg tudatot a beteg tudattal nézzük, és esetleg nem látjuk a problémát amit keresünk. A sárga szín fehérnek tűnik a sárgaságban szenvedőnek. A filozófia itt nem tud segítséget nyújtani, mert általában nem érdeklődik a tudattalan problémája iránt, ugyan akkor ami velünk a világban történik, annak a legnagyobb része tudattalan. Megint Foulkes:

'Ami dinamikus tudattalan, az egyúttal a primér folyamat alá tartozik. A rendszerbeli tudattalanhoz tartozik, más szóval primitív szimbolikus nyelvbe van zárva. Ezt a nyelvet a tudattalan érti meg, de a közvetítés - kommunikáció - a tudatban zajlik.' (Foulkes és Anthony, 1957)

Tehát, hogyan kezdjük? Honnan tudjuk, hogy azt nézzük-e, amit meg akarunk érteni?

'Minden amit egyáltalán megfigyelhetünk, felfoghatunk, vagy amire válaszolhatunk a csoportban, potenciálisan kommunikáció. Ugyan akkor, amint Ruesch és Bateson, rámutat, semmilyen folyamat nem vált teljes mértékben kommunikációvá amíg jeleit nem találjuk annak, hogy válasz van rá, hogy összekötött egy adót egy vevővel. A folyamatnak nem kell tudatosnak lennie, de valószínűleg részben az, amint megérdemli, hogy kommunikációnak nevezzék.' (Foulkes és Anthony 1957)

Amikor a kommunikációt mint csoportfolyamatot nézzük, az egyéni tartalom az általánosság legmagasabb szintjére kerül, mert ami két egyén között megy végbe, az sok csoporttag számára alkalmazhatóvá válik a kölcsönösség alapján. Foulkes bevezetett a tudatos és

tudattalan szinteknek egy modelljét. (Foulkes és Anthony 1957: 260) Egy zéró alapnak nevezett vonalat helyezett a kettő közé. A vonal fölött vannak a kommunikációnak a normális körülmények között alkalmazott módozatai. Hat szintet feltételezett a vonal fölött és hatot a vonal alatt és azt mondta, hogy csak a középső hat szint vonatkozik a nyelvre, amíg három a vonal fölött és három a vonal alatt megfelelnek nem verbális kommunikációnak. A két legfelső tudatos szint absztrakt szimbolikus nyelvet tartalmaz, például matematikát, szimbolikus képeket és - gondolta Foulkes - festményekben, zenében stb. található művészi kommunikációt. Hozzátette, hogy a művészi kommunikáció nem illett bele igazán a modelljébe, mert az minden szintet magába foglal és átgorja verbálisakat. Máshol (1964) négy szintet mutatott be, az egyén tudatos szintjével kezdve és a negyediket primordiális szintnek nevezte, ahol arche típusos képek találhatók, Sigmund Freud fogalmai szerint, de még inkább a C.G. Jung (1959) által meghatározott kollektív tudattalan értelmében. Ez a szint úgy működik,

'mint valami kondenzátor, amely rejtett módon összegyűjti a csoport által gerjesztett indulati töltéseket és valami együttes csoportélmény hatására kisüti azokat. Az ilyen kisülés történhet csoportálmom formájában, vagy lehet félelem, fantázia. Mindig meglepetésszerű, mert nincsen tudatos okozati kapcsolat.' (Foulkes, 1964)

Különösen a borderline betegek gyakran kifejezik amit a csoport gondol, mert egyik lábukkal a tudattalanban vannak és a másikkal a tudatban, és mert identitásuk félig elvész, félig megmarad a csoportban, bár amit mondanak lehet hiányos, vagy szimbolikus értelmű. A csoport művésztagejai is hasonló módon viselkednek, amikor olyan rajzokat, festményeket hoznak be, amelyek a csoportban zajló helyzeteket ábrázolják.

Álom, művészet és még egyszer, értelmezés

Freud az Álomfejtés Könyvében (1900), az álmot művészi alkotáshoz hasonlította. Nem azt mondta, hogy a kettő azonos, mindössze bizonyos hasonlóságokra mutatott rá: mindkettő a képzelet alkotásának terméke, mindkettőben képek fejezik ki a tartalmat inkább mint a nyelv, tehát, ha nyelvi szinten meg akarjuk érteni a jelentésüket, valamiféle lefordító folyamatra van szükség, amely a képszerű gondolkodás és a nyelvi szinten való gondolkodás közötti kapcsolatnak a megértésén alapul. Amikor Freud kidolgozta ezt a viszonyt és álommunkának nevezte, volt amikor a képet nézte a nyelv szemszögéből és akkor gondolatokat látott a képekben: az álomgondolatot. Máskor a nyelvet nézte a képek szemszögéből és akkor a nyelvben kifejezett képeket látta: az álomképeket, amint azokat szavakban közölte a beteg. Fontos látni, hogy Freud mindkettőt rendszeresen tette, és nem azt gondolta, ahogy egyesek hiszik, hogy egy nyelv formájában lévő tudattalan gondolat már előre jelen van az álomképek alatt, feltárára készen és felhozandó a tudat szintjére. Freud világosan kimondta, hogy szerinte a tudat visszahat a tudattalanra, tehát ami a nyelvi szinten kifejezésre jutott az kihathat egy későbbi álom képeire. Hozzátette, hogy ami tudatos az visszasüllyedhet a tudattalanba, tehát a két szint közötti kölcsönhatással tisztában volt. Az is része a freudi gondolatnak, hogy az álom az én terméke, és így az egyén hozza létre és lényegében annak az egyénnek az érdekeit szolgálja. Ez nagyon fontos, de nem zárja ki a kultur hatásokat, sem pedig az álomnak általánosítható összetevőit. Freud gyakran utalt arra a kapcsolatra, amely az álom és az azt befogadó környezet között van: például azt mondta, hogy az egyénnek saját álomstílusa van, és amikor egy álom a terápia során merül fel, akkor része és részben produktuma a terápiás folyamatnak.

Foulkes felhívja figyelmünket a csoportálmom érdekes helyzetére, amely a csoport egyik tagjának jelenik meg, de az egész csoportra vonatkozókat fejez ki, így nem mondhatjuk egyszerűen, hogy az álmodó egyén érdekeit szolgálja. Foulkes ugyancsak kimutatta, hogy lelki tevékenységünknek minden részét áthatja a társadalom, amiben élünk. Ebből következik, hogy

még az egyéni álmokban is van társadalmi tartalom és mivel hogy képeiket és stílusukat a társadalomból veszik, így soha nem tudjuk igazán elválasztani az egyént a társadalmától. Van valami sajátosan különböző a csoportalomban: az, hogy a csoport egészének az érdekeit szolgálja. Egyének hozzájuk, tehát az énnék kell, hogy szerepe legyen a megalkotásukban, de mivel hogy a csoportra irányulnak, a személyiség egy másik része ugyancsak szerepet játszik: egy eredeti társas-én, amelynek a funkciója kell, hogy legyen az álom társas oldalának a megteremtése. Természeténél fogva a társas-én szerepet kell, hogy játsszon minden kommunikációs eseményben. Idővel a csoport megteremti saját kultúráját, és a csoportalmok magukon hordják ennek a kultúrának a jegyeit (Lawrence 1989). A csoportalom félúton van az álom és a művészet között: mind kettő valamely személy alkotása és egy egész kultúrához szól, kölcsönhatásban van a kultúrával, így formálja és formálódik általa. Mindkettő valahol a tudatos és a tudattalan között van. De fontos különbségek is vannak: például a művészi alkotás inkább a társadalmi oldalon van, mert a társadalom nagyobb a csoportnál, és állandóbb kultúrája van. Továbbá, a művész nem alszik, amikor alkot, így a végeredmény tudatosabb együttműködés eredménye a tudat és a tudattalan között. Ugyancsak, a művészt befolyásolják az irányzatok, a stílus, a piac, stb. Ahogyan azt Maclagan (1989) írja:

„Fontos – és szó szerint átmeneti jellegű – probléma az olyan nem-személyes, általános tényezők hatása, amelyek ugyanannyira tartoznak a kultúrához, mint a pszichológiához: például a kifejező, vagy kommunikáló művészi funkciók éppen uralkodó fogalmai, vagy a velük összefüggő figuratív jelzőrendszer.”

Amikor a helyzet szempontjából nézzük a művészeti alkotást, akkor alakká válik az interkommunikációs hálózat teljességének a háttérben. Alapvető emberi probléma, hogy evolúciós gyökereinktől messze eltávolodtunk, amint azok mélyen tudattalanná váltak: Bateson idézi Aldous Huxleyt és azt mondja, hogy az állatok kommunikációjában van valami egyszerű, az a naivság, amit az ember már elveszített. Az ember viselkedését megrontotta az álltatás, sőt az önálltatás is, továbbá a szándék, és az önös tudat. Az ember elvesztette a kegyelmet, ami az állatoknál még megvan. Ilyen szempontból az Isten inkább az állathoz hasonlít, mert az Isten becsapásra és zavarra képtelen. Bateson érvel, hogy a kultúra az ember vágya a kegyelemért és a művészet része ennek kultúrának. Azt mondja, hogy a kegyelem alapjában véve a lélek egyes részei közti integrációt jelenti: az egyes szintek - tudatos és tudattalan – közti kommunikációt. A szívnek és az észnek meg kell találniuk egymást. De ugyanakkor Waller (1984) óvva int bennünket ennek a nézetnek a gyerekek és a primitívek kegyelmi állapotát nosztalgizáló túlzásai ellen.

Az a tény, hogy egy bizonyos kultúra művészetének értelme van egy másik kultúrában is, kifejezi Bateson kérdésének a fontosságát: 'Milyen formák tartalmazzák vagy kódolják a lelki integrációra vonatkozó információt egy művészeti alkotásban? Mi a tartalma a stílusnak, az anyagnak, a kompozíciónak, a ritmusnak, a felkészültségnek, stb?' Ő maga így válaszol (1972):

'Az információ az a mód, ahogy a felfogott tárgy transzformálódik a fába, vagy a festékbe. Magának a transzformációnak a törvényei. Mint az álommunka.'

Az információs redundancy (feleslegessé válás) elméletére utal, amely szerint, egyszerűen kifejezve, amikor egy üzenet megismétlődik pontosan ugyan abban a formában, akkor feleslegessé vált, mert már nem tartalmaz semmi újat. Ezzel ellentétben, ha egy értelmezést nézünk, azt találjuk, hogy az üzenetek egy része olyan fajta, amit nem lehet szavakkal kommunikálni, legalább is nem kielégítő módon. Tehát itt a redundancy elmélet csak triviális esetekre vonatkozik, amikor ugyan az az üzenet ismétlődik meg ugyan azon a szinten, de nem vonatkozik olyan esetekre, amikor a kommunikáció szintek között zajlik, például a tudattalantól

a tudatosba. Ezzel felvetődik a kérdés: tudatossá lehet e tenni a tudattalant? És ha a kommunikációt a tudattalan egy része és a tudatos jelzőrendszer egy része közé korlátozzuk, akkor reménytelen helyzetbe kerülünk. (Mate Blanco 1975). Csak ha úgy nézzük, hogy az ilyen dekódolási kísérlet valamilyen összefüggésben történik, például az indulatállételemben, vagy a csoportban, és ha azt is figyelembe vesszük, hogy a dekódolás folyamatával maga az összefüggés is megváltozik, csak akkor érdemes megkísérelni az értelmezést. Pines (1983) utal erre mint „mozgó összefüggésre”. Az analitikus helyzetben maga az értelmezés folyamata a rendszer részévé válik és így a kommunikációhoz tartozik. Egyszerűen szólva, terápiás helyzetben a paciens azért álmodik, hogy azt megfejtse. A művészet esetében pedig a kultúrában folytatott életünk jelenti az összefüggést, amelyben akármilyen kommunikáció végbemehet, és az életünk a kultúrában változik általa, sőt maga a kultúra is. Nincs kommunikáció összefüggés nélkül. Ezért nem lehet egy művészeti alkotást értelmezni, kivéve, ha azt a művész terápiás folyamatban alkotta, behozta és az asztalra tette mindnyájunk részére értelmezés céljából. De még akkor sem állíthatjuk, hogy interpretálásunk bármilyen értelemben is végleges, vagy kimerítő.

Vannak művészek, akik határozottan nem akarnak részt venni az interpretációs játékban. Nem szeretik ha megmagyarázzák műveiket. Egyesek még azt is állítják, hogy kommunikálni sem akarnak és műveik senkihez sem szólnak. Persze könnyű kimutatni az ilyen művész védekező magatartását, mert akkor is kiállítják, vagy kiadják műveiket, továbbá egy művészeti alkotás kommunikál, még akkor is, ha alkotója nem akarja. Ez olyan mint az ember gyereke: ha már megvan, nem tudjuk elhallgattatni. És gyakran nem az a helyzet, hogy a művész az interpretáció valamelyik sajátos módját ellenzi. Többen tiltakoznak akár pszichoanalitikustól ered a magyarázat, akár műkritikustól, vagy művészettörténéstől. Azt hiszem, nem nehéz megérteni miért tiltakoznak: A megértés minden módja azt jelenti, hogy valahogy a tudattalan tudatossá válik. Ami tudatunk nélkül történik velünk, azt a pszichoanalitikus elsődleges folyamatnak hívja, és az másodlagos folyamattá válik, ahogy tudatosul számunkra. De a művészettörténész is tudatosítja a tudattalant a történelem fogalmai szerint, és a kritikus ugyan azt teszi a kritika nyelvén. A tudatos gondolati folyamatokat hagyományosan észnek nevezzük. A művész fájdalmasan tapasztalja, hogy az ész gyakran cserben hagy bennünket amikor a tudattalanból tudatost akarunk csinálni és lehet, hogy az ész ünnepeit intézményének kell megváltoztatnia ahhoz, hogy munkáját jobban végezze. Klinikai munkánk során állandóan küzdünk a tudat szavaival és fogalmaival: valamely közlés egy bizonyos interpretációja gyakran nem kielégítő, különböző összefüggésekben újra és újra értelmezünk (Henzell 1984). Lehet mondani, hogy a csoportba behozott álom kifejezheti hatását interpretálás nélkül is, sőt, van amikor annak ellenére. A múlt hét álmára válaszoló álom a csoportban többet mondhat a múlt hét álmáról, mint akármilyen interpretáció. Tudatos elménkkel próbálunk lépést tartani mind azzal ami tudattalanul végbemegy a csoportban, és ahogy Foulkes rámutatott, ez sokszor nem sikerül. Legjobb esetben őrzük a kereteket, és követjük azt, amit fontosnak gondolunk.

Saussure algoritmusa megérteti velünk, hogy mi történik, amikor tudatos tartalmat keresünk. S/s esetén „S” a szignifikáns, mondjuk a nyelvi kifejezés, és „s” az a tudattalan tartalom, amely kifejeződik a törtvonal felett. Az a probléma, hogy nem tudom a kettőt közvetlenül összehasonlítani, mert ha megkérdem, mi a vonal alatti 's'? Akkor egy másik nyelvi kifejezéssel tudok csak válaszolni, amely ugyancsak a vonal felett lesz. Tehát nem juthatok a vonal alá. Ahogy Ferdinand Saussure mondja, a vonal ellenáll a szignifikálásnak. Jacques Lacan használja Saussure nyelvészetét. Ez eléggé hasonlít Foulkes szintekről szóló elméletéhez, amelyben zéró vonalról beszél. Freud (1915) is ugyanígy látja amikor azt mondja, hogy közvetlenül nem beszélhetünk a tudattalanról, mert ha beszélünk róla, akkor már nem tudattalan. A probléma nem triviális: ami kifejeződik, soha nem fejeződik ki egymagában: a kifejeződés folyamatában felveszi a kifejezési mód szerkezetét. Ha az festék, akkor színe lesz,

formája, mérete, stb. Figuratív művészetben felveszi annak a formáját, ami alakkal fejezhető ki. Ha nyelvbe megy át, akkor alannyá, állítmánnyá és tárggyá bomlik szét.

Terápiás helyzetben, ahol a másik, vagy a másíkok jelen vannak - fizikailag, vagy az áttételben - ez a tény konkrét valóságot kölcsönöz a kommunikációnak. Hasonló módon a művészetben is, ahol egy egész kultúra van jelen. Így lehet, hogy rátalálunk gyökereinkre, amiket hátrahagytunk. Bateson mondja:

„Végezetül, a félhomályban, ahol művészet, mágia, és vallás találkozik, az emberiség kialakította a tartalommal teli metaforát: a zászlót, amiért meghalunk, és a szentséget, amely többnek érződik, mint a 'nekünk adatottnak külső és látható jele'. Itt felismerhetjük a törekvést arra, hogy tagadjuk a kifejezett és a kifejezés közti különbséget, és hogy tiszta érzelmi-jelek segítségével visszatérjünk az abszolút ártatlan kommunikációhoz.” (Bateson 1972: 182)

De ezek az egységhez való visszatérési törekvések magukkal hordozzák az útközben beépült komplexitás minden jelét. Tartalmazzák az emberi én szerveződését, amely elválaszt bennünket az ösztöntől. Ragaszkodnunk kell ehhez az énhez: ez szolgáltatja a sarkalatos pontot, amely körül fordulva újra egyszerűvé válhatunk. Mindig van valami egyszerű egy interpretációban, de ez az egyszerűség kifinomult folyamatokra épül. Ugyan ezt találjuk a művészetben is. Ezen a ponton, azoknál az egyéneknél, akiknek nem elég erős az énjük ahhoz, hogy kockáztassák szellemi épségüket – mert erre a szilárd pontra szükség van középen – amikor a kör bezárul, az egész szerkezet összeomlik. Amikor elég erős az énem, akkor elfelejtkezhetek róla, vagy tagadhatom is, mert az nem fog neki ártani. De ha az énem gyenge, akkor előfordulhat, hogy a tagadás valóban megsemmisíti. A művészet kérdése itt azért olyan érdekes, mert a művész természetében megőriz bizonyos labilis összetevőket – lehet, hogy szükséges az egyik lábbal a tudattalanban lenni és így mind a két világhoz ragaszkodni. Ez a furcsa gondolat még alapot is szolgál bizonyos elméletekhez, amelyek szerint a művésznek örülnie kell lennie. A pszichoanalitikus szemlélet szerint mindnyájunknak vannak neurotikus problémái, és mindnyájunkban megvan a pszichotikus mag, így mindenki találhatunk egy kis neurozist és egy kis pszichózist. De érdemes megvizsgálni, hogy milyen szerepet játszanak a személyiségnek ezek a patológikus részei az alkotás folyamatában.

Kreativitás és integráció

Nagyon messze elkalandoztunk a tudománytól? Bateson (1972) mondja:

„Furcsa tény az, hogy minden tudományos eredmény – beleértve a newtoni eredményeket – eleganciával bír.”

Amikor Leonardo da Vinci tanítványai lelkesen megépítették a mester repülőgépeinek a modelljét, ő ránézett és azt mondta. „Nem lehet jó, mert nem szép”. Itt lelhető a szép és a jó közötti viszony. Jelen céljaink érdekében szorítkozzunk a szociális jóra, mert ez segít a csoportok megértésénél. Régi érzés, hogy a jó és a szép konvergál egy ponton túl. Arthur Schopenhauer úgy gondolta, hogy abba a személybe szeretünk bele, akivel ösztönösen érezve egészséges utódot nemzenénk. Az a nézet, hogy a szerelem valamilyen szintézise lenne a jónak és a szépnek, végig vonul a művészetben, azzal a gondolattal együtt, hogy a vadállat, amikor nincs megszelídítve, csúnya. (A Szép és a Szörny). Mindebben fellelhető egy rendszeres evolúciós mozgás az ösztöntől a tudatos emberig a kultúrán keresztül. A fejlődés folytatódik mindaddig, amíg nyitva vannak a transzformáció csatornái. Csak amikor hasadás történik és a kultúra előre próbál szaladni, ösztönös gyökereit tagadván, csak akkor van krízis.

(Legalább száz éve ezen megyünk keresztül, mert a 'beavatott' egyének úgy érzik, hogy ők már felülemelkedtek a tömegben.) Ekkor paradox helyzetbe kerül a művészet: az ösztön, amelyet át kellene, hogy alakítson, követeli a tiltott helyet, és megjelenik meztelenül, átváltozás nélkül, kaotikusan, csúnyán. Ellentmondásosnak látszik, hogy az alkotáshoz aránylag erős érze van szükség, amikor a művész pszichózishoz közel álló vonásokat mutat. Erre a választ egyik csoporttagom adta, aki művész volt. Azt mondta, hogy amikor elkészít egy festményt, az valóságos. A művészet a valóságban zajlik, a legfennköltebb szinttől a legközönségesebbig. A művészt keményen a valóság egy pontjába rendeli és, mind a frusztrációnak, mind a kielégülésnek azzal az érzésével amelyet az alkotás eredményez, ott is tartja az alkotás idejére. Igaz az, hogy az alkotás leterheli az ént, de ugyan akkor létre is hozza azt az ént, amelyre szüksége van.

Nem csak az én amely kell a munkához, de a megválaszolható kérdések is munka közben keletkeznek. Ahogy Bateson (1972) mondja:

„Van amikor – a tudományban gyakran, de a művészetben mindig – az ember nem tudja mi volt a probléma, amíg meg nem oldotta.”

Talán akkor jön a kritikus pillanat amikor ellentmondással találkozunk: 'szeret, nem szeret?' Ekkor két dolog történhet. Megtapasztalhatjuk azokat mint ellentmondásokat, és feladjuk a próbálkozást. Vagy alkotó tevékenységgel a szintézis magasabb síkjára emelkedhetünk, ahonnan az ellentmondás ugyan annak valóságnak két oldalaként jelenik meg. Lehet hogy ez a művészet. Bateson is ezt mondja, amikor megállapítja, hogy a dupla kötődés (double-bind) vezethet skizofréniahoz, vagy, amikor a gyerek képes stimulusként megélni és felülemelkedik rajta, akkor alkotókészséghez. Például, ha egy bizonyos viselkedést a szülő egyszer jutalmaz egyszer büntet, az eredmény lehet a skizofrénia fagyott attitűdje, vagy a gyereket arra stimulálhatja, hogy olyan új viselkedést találjon, amellyel eléri a kívánt szülői választ. Ez a fajta általánosítás nem verbális.

„Ha.... a verbális nyelv akármilyen értelemben is evolúciósan lecserélné a kinezikus és paravebális kommunikációt, akkor azt várnánk el, hogy a régi, alapvetően ikonikus rendszer látványosan elsorvadt volna. Ez nyilvánvalóan nem történt meg. E helyett az ember kinezikája gazdagabbá és összetettebbé vált, és a paranyelv virágzott párhuzamosan a verbális nyelv fejlődésével. Mind a kinezika mind a paranyelv komplikált formákban kifejezi a művészeteket, a zenét, a balettet, a költészetet és ehhez hasonlókat, és még a mindennapi életben is a kinezikus emberi kommunikáció finomságaiban, arc kifejezésekben, a beszéd hanglejtéseiben, messze túlmegy annál amit egyéb állatokról tudunk ezen a területen. A logikusok álma, hogy az ember csak egyértelmű digitális jelekkel kommunikálna nem vált valóra és nem is valószínű, hogy fog [...] kinezikus, vagy paranyelven kifejezett közlések szavakba fordítása durva torzulásokhoz vezethet, nem csak azért, mert az ember gyakran meghamisítja érzelméről és viszonyokról szóló kijelentéseit és mert mindig torzulás keletkezik, amikor egy kódrendszer termékeit egy másik kódrendszerbe tesszük át, de különösen azért, mert minden ilyen fordításnak az a dolga, hogy a többé kevésbé tudattalan és akaratlan ikonikus üzenetnek a tudatos szándék látszatát adja.” (Bateson 1972)

Valóban, a tudatos kommunikáció olyan töredékeket tartalmaz, amelyek véges sorok részei, mint szavak, mondatok stb, míg a tudattalan kommunikáció csak végtelen sorokként fogható fel: ugyan az a tudattalan kommunikáció - mindig az összefüggéstől függően - más más interpretációt nyer (Mate Blanco 1975). A tudatos kommunikációnak iránya van, sodra, vagy szándéka, amíg a tudattalan kommunikáció különböző irányokba menni látszik, attól függően,

hogyan honnan nézzük. Freudi betegeknek freudi álmaik vannak, jungi betegeknek jungi álmaik vannak.

Buda Béla (1994) felhívja figyelmünket arra, hogy „Kommunikáció nincs metakommunikáció nélkül.” Továbbá, hogy „A metakommunikáció főleg a nem verbális csatornákat veszi igénybe.” Ez utóbbi nagyon fontos, mert el kell jutnunk egy olyan szintre, ahol a metakommunikációnak nincs metakommunikációja, mert különben elveszünk egy végtelen sorban. Tehát, kell lenni a kommunikáció egy olyan szintjének, amelyre nem kell, vagy nem lehet utalni, különben soha sem indulna el a kommunikáció. Maga a narcizmus lényege rejtőzik itt. Nem lehet minden kommunikáció narcisztikus, kell, hogy legyen egy alapszint, amely nem narcisztikus.

Amikor szimbolikus kommunikációt alkalmazunk, álmainkban, vagy festményekben, nem lehet egy kijelentést tenni és aztán azt mondani, hogy az igaz, vagy hogy hamis. Mutathatók egy esős tájat és ezzel kifejezhetem az esőt, de nem mondhatom, hogy igaz, vagy hamis. Akármelyiket akarom mondani, képeknek ugyan azt a sorát kell mutatnom, amelyben csak az esős táj ismerhető fel (Freud 1900). Bateson ugyan ezt mondja, és hozzá teszi:

„Azt javaslom, hogy a metakommunikációs keretnek ez a hiánya az álomban és ezzel együtt a következetes séma felismerés, evolúciós értelemben archaikus természetűre vall. Ha ez így van, akkor az álom megértése fényt vet arra is, hogyan hat az ikonikus kommunikáció az állatok között, és ugyan akkor az ikonikustól a verbálisba fejlődés titkai is megvilágosodnak.” (Bateson 1972)

Ez nem csak az ikonikus művészetekre áll, de minden imidzs és szó közti viszonyra. Ikonikus a naplemente? Vagy nem-reprezentációs absztrakt? Vagy expresszionista?

„Az álom ajánlhatja sémák alkalmazhatóságát. De soha nem állíthatja, vagy tagadhatja ezt az alkalmazhatóságot. Még kevésbé tehet utalást valamely azonosított referátumra, mert nincsenek azonosított referátumok. Minden a séma.” (Bateson 1972)

Ahogy Foulkes (1964) kifejti: 'Maga a kommunikáció folyamata, és nem az információ tartalma fontos a számunkra.' A tudatos szándék hasít és fragmentál. Szétszedi az egészt sok témára, elméletre, érzésre egy elmélet oldalán egy másik ellen, konklúziókat keres, és elveszti az egészt. Ugyan akkor, az álom jellemzői lehetnek archaikusak, de fontos emlékezni, hogy nem feleslegesek, van valami bennük, ami más nyelven nem fejezhető ki. Ahogyan kinezises és para-nyelvi kommunikációt feldogoztak zenében, táncban, és versben, ugyan úgy az álomban található reprezentáció logikája visszatér a színházban és a művészetekben. Bateson optimista:

„Mégis elképzelhető, hogy a tudatos szándék hibáira való orvosság megtalálható az egyénben. Talán ott, amit Freud a tudattalanba vezető királyi útnak nevezett. Az álomra utalt, de szerintem összekapcsolhatjuk az álmot és a művészetbeli alkotást, vagy a művészetben, a költészetben és a hasonlókban lelhető percepciót. És én ebbe belefoglalnám azt is, ami a vallásban a legjobb. Olyan tevékenységek ezek, amelyekben az egész egyén részt vesz. Lehet, hogy a művész tudatosan el akarja adni a képét, vagy akár tudatosan meg is akarhatja festeni. De az elkészítéskor le kell, hogy vesse ezt az arroganciát egy olyan alkotó élmény javára, amelyben a tudat csak kis szerepet játszik.” (Bateson 1972)

Nem azt mondjuk itt, hogy nincs különbség az álom, a művészet, stb. között, de felhívjuk a figyelmet valami nagyon fontosra, ami közös bennük.

Foulkes azt mondja, hogy a lelki betegség tünete eltűnik, amikor kommunikálható formára lefordítjuk. Sok sikeres művész elismerte művészetének önmagára gyakorolt terápiás hatását. Pablo Picasso azt mondta, hogy sok évbe tellett, amíg felfedezte, hogyan láthatja a világot megint ugyan úgy, ahogy gyerekkorában. Művészete segítette felfedeznie a gyermeket önmagában. Amennyiben egy művészeti alkotást elismer a kultúra, az már elvégezte kommunikációs munkáját. Nem kell interpretálni. Ugyan úgy, ahogy vannak álmok, amelyek interpretálás nélkül is segítenek: előfordulhat, hogy felébredünk egy álm után és úgy érezzük, hogy valamilyen problémánk megoldódott. Sok emberi igényt kifejez a művészet, ezek között van a kommunikáció is. Foulkes mondja:

„A megértés és az elismertség igénye állandó stimulust szolgál a kommunikációhoz (...) a tünetek és a szenvedés okozta nyomás megerősíti az erőfeszítést a kommunikációra, az egymáshoz való kapcsolatra, amely az embereknél alapvető. Ez az erőfeszítés a csoport tagjait összetartó erők egyik legerősebbje (...) Ezek az erők az integráció irányában hatnak, és itt jó ha megjegyezzük, hogy a társadalmi és az egyéni integráció egymásra utalva mennek végbe (...) Ehhez még hozzáadódik az együttérzésből és a kölcsönös megértésből adódó megkönnyebbülés, amely a kommunikációért nyert további jutalom. Mondhatnánk úgy is, hogy minden ami elősegíti a kommunikációt, magától értetődően elősegíti a társadalmi integrációt és így a lelki egészséget.” Foulkes 1964)

A művész nem kivétel, ő velünk együtt szenved miközben alkotásra serken. Az ember szenvedésének állandó helye van a művészetben. Formáját mindig meghatározta a kulturális összefüggés. A középkorban megjelent mint Krisztus a kereszten, a későbbi korokban közvetlenebbül adódik.

Úgy, ahogy a csoportalom nem csak az álmodót segíti, de az egész csoportot, a művészeti alkotás sem csak a művészt segíti, hanem az egész kultúrát. Azt hiszem azért sikerült összetartanunk a modern idők káoszát és fregmentációját, mert korunk művészetének számos formája tükrözi ezt a káoszt és fregmentációt. A tükrözésben megteremtjük azt a környezetet, amelyre éppen akkor szükségünk van, létrehozunk valami ismerőst, valamit, amivel együtt tudunk működni és esetleg onnan tovább lépni, (mint Winnicottnál (1964) az elég-jó anya a csecsemő számára). A művészet segítségével az egész társadalommal kommunikálunk, az egész emberiséggel, vagy talán az egész természettel (ahogy a csecsemő kommunikál az anyjával, a játék, mint átmeneti tárgy segítségével). A művészet bizonyos alapvető törvényei, mint a szimmetria, vagy az egyensúly, a természetben is megtalálhatók, a levélben, a rákban, az emberi formában. Mi emberek vonzónak találjuk a virágot, pedig valószínű, hogy a rovarokat hivatott vonzani. Talán a természetnek ezen az általános szintjén mindnyájan - élőlények - egyek vagyunk. Matte Blanco(1975) azt mondja, hogy a tudattalan rendszer szimmetrikus. Úgy tűnik, hogy a művészet a kommunikációnak olyan elemeit is tartalmazza, amelyek a fajkon át is hatnak, és, amint a természet a saját túlélése érdekében kommunikál, mi is ezt tesszük a művészetben. Egyébként is, része vagyunk a természetnek. Jobban segít, ha a kultúrát a természet részének tekintjük. A kultúra olyan antitézis, amelyet az ember előtti természet tézise hoz létre, és az emberiség jövője a szintézis. Pines (1983) mondja:

„Például ha a művészet történetében nyomon követjük a változásokat az egyiptomitól a görög művészetig, akkor felfedezhetjük a modern ember megszületését az I.E. IV. században. Az önéletrajzok tanulmányozásán keresztül láthatjuk a modern nyugati ember megjelenését, komplikált individualizmusával, a katolikus keresztény dogma csődjét követve, a protestantizmus emelkedésével, amely kihangsúlyozza az egyéni lelkiismeretet, és amely megteremtette a modern lelkiismeret fogalmát. Ebben és még sok másban láthatjuk hogy a kultúra a 'mozgó összefüggés', a háttér amely ellenében az emberi egyéniség főalaként tapasztalja önmagát.”

PICZIL MÁRTA, PIKÓ BETTINA

Fókuszban a csoport – fókuszcsoportos munka serdülőkkel

A fiatalokkal kapcsolatos vizsgálatok igen élénk érdeklődésre tartanak számot valamennyi tudományág képviselői körében, a változatos témák pedig változatos módszerekkel párosulnak. A kutatók által preferált egyik vizsgálati lehetőség a fókuszcsoportos kérdezés. E kvalitatív technika lehetővé teszi, hogy a válaszelehetőségek behatároltságát elkerüljük, és a csoportülések alkalmával a tagok szabadon véleményt nyilváníthassanak az adott témával kapcsolatosan. A résztvevők megosztják egymással tapasztalataikat, ezáltal a csoportvélemény, csoportazonosság kitüntetett szerepet kap. Az ülések légköre facilitálja a fiatalokat, gyakran az egyébként visszahúzó társak is megnyilvánulnak. Kutatásunk – mely 150 szegedi középiskolás fiatal körében zajlott – megerősítette a módszer eredményességéről beszámoló állításokat.

A válaszadó fiatalok érdekes és értékes információkat közöltek mindennapjaikkal, az egészségkárosító magatartásokkal és jövőképükkel kapcsolatosan, és az is bebizonyosodott, hogy a csoport ereje megsokszorozza a közlés hatékonyságát.

SCHMIDTNÉ BALÁS ESZTER

Hang és mozdulat – *Felnőtt dadogók terápiájának nonverbális elemei*

(Szinopszis)

„Dadogásnak nevezzük azt, amikor az embernek kétszer kell odaütni.”

(Rejtő Jenő)

Műhelymunkára hívom azokat az érdeklődőket, akik nem egyszerűen ismereteket, teóriákat kívánnak hallani, hanem szívesen beszélgetnének velem és a csoporttagokkal egy különös és ritka beszédhiba ürügyén az emberről, az emberi kapcsolatokról, azok zökkenőiről.

Az együtt töltött időt két részre bontjuk.

I. rész

A dadogással kapcsolatos elméleti ismeretek rövid áttekintése.

- A dadogás meghatározása, fajtái, okai.
- A nem folyamatos beszéd korszaka. Szülői reakciók.
- Óze Lajos (magnetofon felvételtől).
- Dadogás és személyiség. A dadogók öndefiníciója.
- A dadogás és a személyiség eriksoni modelljének egy lehetséges értelmezése.
- A gyermek- és a felnőtt terápia összehasonlítása. Prognózis.

II. rész

A nonverbális elemek jelentősége a terápiában.

Saját élményű gyakorlatok, amelyek végzése során a résztvevők megtapasztalhatják a nonverbális játékok lazító, oldó, felszabadító hatását.

SKULTÉTI DÓRA, PIKÓ BETTINA
A serdülőkori csoporthatások finomelemzése

A serdülőkori változások között kiemelt helyen szerepel a társas háló átstrukturálódása, a kortárskapcsolatok átalakulása. A kortárscsoportban a fiatalok új szerepeket tanulnak, amelyekben a proszociális viselkedési normák dominálnak. A csoportazonosság, a csoportkohézió közös szabadidő-struktúrát és magatartási formákat alakít ki, mint amilyen az egészséghez való viszonyulás és az egészségmagatartás. Ebben a folyamatban kognitív és érzelmi reakciók, verbális és nonverbális élmények egyaránt szerepet játszanak. Számos kutatás foglalkozik a serdülőkori egészségmagatartás és problémaviselkedés csoportfolyamataival.

Jelen előadásunkban a serdülőkori dohányzás és alkoholfogyasztás csoportfolyamatait elemezzük a szakirodalom tükrében, saját empirikus adatokkal demonstrálva ezeket a hatásokat. Mind az irodalmi, mind pedig a kutatási eredmények alátámasztják, hogy a legerősebb hatást a társas hatások jelentik, a személyiségjellemzőket is megelőzve. Éppen ezért szükséges e hatások megismerése és finomelemzése.

SZABÓNÉ KATONA MÓNICA, KÁLMÁN BÉLÁNÉ, LENGYEL ILDIKÓ
Szavak nélkül, beszédesen

Előadásunkban a szolnoki Hetényi Géza Kórház II.sz. Pszichiátriai osztályának terápiás csoportjaiba, az azokban zajló munkába kívánunk betekintést nyújtani az érdeklődőknek.

Elsősorban a szimbólumok gazdag eszköztárára fókuszálva vizsgáljuk meg és summázzuk tapasztalatainkat, élményeinket "a szavak előtti és szavakon túli tartomány" csoportmunkát segítő-gátló, fejlesztő szerepéről, valamint az egyénre (csoporttagok és terapeuták) és a terápiás közösségre kifejtett hatásairól.

SZÜKNÉ STREIT MARIANNA, KÁSA MELINDA, BUJDOSÓNÉ ÁRMÓS IBOLYA

"dr Rumli és dr Dió a Nappali Kórházban"
Társállat szerepe a társadalomba történő visszailleszkedésben

Intézményünkben (Kenézy Gyula Kórház Nappali Kórház Részleg) másfél éve használjuk az **állat-asszisztált aktivitást (AAA)** és az **állat-asszisztált terápiát (AAT)** a különféle pszichózison átesett vagy súlyos személyiségzavarban szenvedő betegek rehabilitációjában. Ez a módszer a komplex szocio-pszichoterápia része. A bemutatandó csoportok lehetőséget adnak a súlyosan gátolt, izolált, erősen szorongó betegeknek arra, hogy elkezdhessék a közösségbe való jobb beilleszkedésüket, valamint a jobb állapotban lévő betegeknek is jelentős támaszt nyújtanak.

Tapasztalataink szerint a terápiás kutya jelenléte, érintése, a vele való kommunikáció, feladatok végrehajtása oldja betegeink eredendően is magas szorongását, könnyebben megnyílnak, kifejeznek érzelmeiket, empatikusabbak. Ebben a kapcsolatban oldódhat magányérzetük, megtapasztalhatják a feltétel nélküli elfogadást.

A foglalkozásokon fontos szerepe van az érintésnek, amely biztonságosan megélhető pozitív fizikai tapasztalást nyújt – stressz redukció. A kialakult jó ember-állat kapcsolatban a figyelem kifelé irányul, a kutya jelenléte intenzív motiváló erővel bír. A gyakorlatok segítségével a betegek fizikai állóképessége javult. A csoportokban a betegek egymás közötti és a személyzettel történő kommunikációja jobb lett, az interakciók száma nőtt.

A műhelymunkát vezetik:

Dr Szükné Streit Marianna -klinikai szakpszichológus

Kása Melinda – terápiáskutya felvezető és RUMLI

Bujdosóné Ármós Ibolya- terápiáskutya felvezető és DIÓ

URBÁN ÉVA
Határ, hallgatás, titok

A terápiás csoportba lépve egy – a számára idegen – lélektani mezőbe lép a páciens, ahol el kell mondania a titkát.

De mi maga a titok?

Az előadás a titok különböző filozófiai és lélektani megközelítésein keresztül mutatja be a fogalmat, s esetvignetták felvillantásával illusztrálja az egyéni titkok szerepét, hatását a csoportanalitikus folyamatokban.

VAS JÓZSEF PÁL ÉS MTSAI
Alanyközi csoportfolyamatok

Előadáskivonat

1. A kétszemélyes kapcsolat tudatelőttés információfeldolgozás másodpercen belüli ("split-second") folyamatai: mimika és beszéd-prozódia kódolása, zsigeri válasz ("zsiger áttétel"), implicit memória, emocionális értékelés, mimikai és önkéntelen mozgásválasz, tudatosulás (emocionális és kognitív szintek), kb. 1 sec. alatt (Siegel 1999, Schore 2003).
2. Alanyközi motiváció. Alanyközi tudat (Stern 2004) fogalma: tudatosulás 1 másodpercen belül a kölcsönös érzelmi "priming" és rezonancia következtében. Ez a kölcsönös empátiás elmeolvasás (a Fonagy-féle mentalizáció alanyközi működése). Biológiai bizonyítékok: "mirror neuronok", adaptív oszcillátorok.
3. Alanyközi tudatelőttés feldolgozás csoportban. A bevezető csend folyamatai. Alanyközi csoporttudat (segítő és gátló tényezők). Alanyközi asszimiláció, akkomodáció és konfliktus.

Műhelykivonat

A humán csoportképzés motívumai:

1. kötelékteremtés
2. szociabilitás
3. hierarchiaképzés
4. vonzalom
5. szerelem
6. alanyközi motiváció

(elmeolvasás, hasonló lelki tartalmak megosztása, szociális tükör, morális érzelmek, intimitás, összetartozás-érzés, elővételezés).

A műhelyben közösen reflektálunk az aktuális csoporttörténések alanyközi folyamataira a hozzászólók alanyközi motivációi szerint.

ZALKA ZSOLT
A csoportról...

Mihail Mihajlovics Bahtyin az 1920-as évek elején megfogalmazott gondolatai szerint az ember önmaga iránt mélységesen *hideg*, még az önfenntartás során is. Vannak minőségek, melyek csakis a másik által élhetőek meg és át, és ezek révén válik képessé az ember az autonóm társas életre. Ezek a szeretet, a gyengédség, a törődés és a tekintetbevétel minőségei.

A gyermek gondozójának gyengédséggel átítatott „cselekvő szemlélése” gyúrja össze, formálja egészsé, önmaga számára önértékkel bíró tudatos valamivé a „gyermek drága testét”. A kortárs kötődés- és mentalizációs elméletek szerint, ha ez a tükrözéses folyamat hiányos vagy zavart, akkor súlyos problémákkal fog küszködni az ember önértékelése és kapcsolati világa terén. Ezek a problémák jelen kultúránkban a medicina intézményrendszerében jelennek meg, mint reparálandó zavarok.

A pszichoterápia világán belül a nonverbális technikák, módszerek dolgoznak a verbalitás „előtti”, töredezett, zavart, inkoherens szelf-érzetekkel, próbálják azok kapcsolati jelentését, relevanciáját feltárni, korrigálni, illetve *a kapcsolódásban megszülető „szimbolikussal”*, a jelentéssel, hogy azok a társas identitás részévé váljanak.

Érdekes módon ez az elementárisan diádikus helyzet a pszichoterápia intézményrendszerén belül főként csoportos közegben kerül megmunkálásra. Az előadás egyrészt a nonverbális pszichoterápiás csoportok jelenségvilágával foglalkozik, azok gyakorlatával, egymáshoz való viszonyával, érinti az „érzetekről való beszéd” köznapitól igen eltérő, sok személyes erőfeszítést követelő nyelvezetét, a metaforák problematikáját, másrészt a csoportok, akár a verbális csoportok nonverbális mozzanatait a történet, a narratíva kirajzolódásának dimenziójában.

Program

8:30 – 10:00: Regisztráció

10:00 – 10:10: Megnyitó

10:10 – 10:50: **HORÁNYI ÖZSÉB: Verbálisan a nonverbálisról...**

10:50 – 11:30: **ZALKA ZSOLT: A csoportról...**

11:30 – 11:50: Vita

11:50 – 12:10: Szünet

12:10 – 13:00: **Előadás I.:** Nagyterem

Előadás II.: Kistárgyaló

Műhely I.: Salom Klub

Műhely II.: Nagytárgyaló

13:00 – 13:40: Ebédszünet

13:40 – 14:30: **Előadás III.:** Nagyterem

Előadás IV.: Kistárgyaló

Műhely III.: Salom Klub

Műhely IV.: Nagytárgyaló

14:30 – 14:50: Szünet

14:50 – 15:40: **Plenáris vitacsoport: A kimondhatóságról...**

moderátor: **ORMAY TOM**

15:40 – 16:00: Szünet

16:00 – 16:50: **Előadás V.:** Nagyterem

Előadás VI.: Kistárgyaló

Műhely V.: Salom Klub

Műhely VI.: Nagytárgyaló

16:50 – 17:00: Szünet

17:00 – 18:00: **Nagycsoport**

vezeti: **BARCY MAGDOLNA**

18:00 – 18:15: Szünet

18:15 – 19:15: **MOZGÁSSZÍNHÁZI ELŐADÁS /ELMARADT/**